

GAZDASÁG & TÁRSADALOM

Journal of Economy & Society

A TARTALOMBÓL:

Balázs Judit:

Törökország és az EU csatlakozás – stabilizáló vagy kockázati tényező?

Ľudmila Lipková:

Global economic crisis and the Slovak republic

Farkas Péter:

Mégis szükség van gazdaságszervező államra?

Lampertné Akócsi Ildikó – Tóth Tamás:

Regionális egyenlőtlenségek a visegrádi ország-csoportban

Obádovics Csilla – Brúder Emese:

A vidéki Magyarország területi egyenlőtlenségei
különböző nézőpontokból

2011/2

SZÉCHENYI TERV

Gazdaság & Társadalom

Journal of Economy & Society

– Megjelenik évente négy alkalommal –
A folyóirat kiadását a Soproni Tudós Társaság támogatta

Főszerkesztő / Editor: Dr. Székely Csaba DSc

Főszerkesztő helyettes / Deputy Editor: Dr. Kulcsár László CSc

Szerkesztőbizottság / Associate Editors: Dr. Andrásy Adél CSc, Dr. Fábián Attila PhD, Dr. Joób Márk PhD, Dr. Kulcsár László CSc, Dr. Székely Csaba DSc

Szerkesztőségi munkatárs / Assistant: Szikra Andrea

Nemzetközi tanácsadó testület / International Advisory Board:

Prof. David L. Brown, PhD (Cornell University, USA), Dr. Csaba László DSc (Közép Európai Egyetem, Budapest), Dr. Rechnitzer János DSc (Széchenyi István Egyetem, Győr), Dr. Nigel Swain PhD (School of History, University of Liverpool, UK), Dr. Caleb Southworth PhD (Department of Sociology University of Oregon, USA), Dr. Franz Schausberger PhD (Universität Salzburg, Österreich), Dr. Szirmai Viktória DSc (MTA Szociológiai Kutatóintézet, Budapest), Dr. Bóhm Antal DSc (MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest), Dr. Ingrid Schwab-Matkovits PhD (Fachhochschulstudiengänge Burgenland, Eisenstadt, Österreich), Dr. Bozidar Lekovic PhD (Faculty of Economics, Subotica, Serbia), Dr. Djerdji Petkovic PhD (Faculty of Economics, Subotica, Serbia).

Közlésre szánt kéziratok / Manuscripts:

Kéziratokat kizárólag e-mailen fogadunk, nem őrünk meg, s nem küldünk vissza!

A kéziratok formai és szerkezeti követelményeit illetően lásd a folyóirat hátsó belső borítóját / *We accept APA (Harvard) style only.*

A kéziratokat és a közléssel kapcsolatos kérdéseket a következő e-mail címre várjuk / *Send manuscripts and letters by e-mail only to: kulcsar.laszlo@bpk.nyme.hu*

A közlésre elfogadott kéziratok összes szerzői és egyéb joga a kiadóra száll / *Acceptance of material for publication presumes transfer of all copyrights to the Publisher.*

A kéziratokat két független anonim bíráló értékeli.

Articles are refereed by anonym reviewers before publication.

Ismertetésre szánt könyveket az alábbi címre várjuk / *Send books for review to:*

Dr. Kulcsár László egyetemi tanár
Nyugat Magyarországi Egyetem
Sopron Ferenczy J. u. 5. 9400 Hungary

Előfizetés: Intézményeknek: 2800 Ft/év; Egyéni előfizetés: 1700 Ft/év
Példányonkénti ár: 700 Ft

Nyomdai munkálatok / Printing: Scarbantia Nyomda - Palatia Kft.

H-9400 Sopron, Bem u. 3. | Tel.: 99/323-780 | E-mail: nyomda@scarbantia.hu

ISSN 0865 7823

Copyright © 2011 Nyugat – magyarországi Egyetem Kiadó

Ez a kiadvány a TÁMOP 4.2.2.B-10/1-2010-0018 számú projekt támogatásával valósult meg.

Gazdaság & Társadalom

3.ÉVFOLYAM

2011. JÚLIUS

2. SZÁM

TARTALOM

Table of Contents and Abstracts in English: See page 119

TANULMÁNYOK

Törökország és az EU csatlakozás – stabilizáló vagy kockázati tényező? Balázs Judit	3
A 2008/2009-es gazdasági válsághoz vezető út Ukrajnában Hidi Ágnes	14
Global economic crisis and the Slovak republic Ľudmilla Lipková	34
Mégis szükség van gazdaságszervező államra? Farkas Péter	39
Regionális egyenlőtlenségek a visegrádi ország-csoportban Lampertné Akócsi Ildikó – Tóth Tamás.....	60
A vidéki Magyarország területi egyenlőtlenségei különböző nézőpontokból Obádovics Csilla – Brúder Emese.....	74
A 2004-2010 közötti gazdaság- és regionális fejlesztő operatív programok összehasonlító kistérségi vizsgálata Goda Pál – Kassai Zsuzsanna	93
KÖNYVISMERTETÉS	
Alternatív népszámlálási módszerek az USA-ban [David A. Swanson - Paula J. Walashek: CEMAF as a Census Method. A Proposal for a Re-designed Census and an Independent U.S. Census Bureau. Springer 2011 London New York ISBN 978-94-007-1194-5] Obádovics Csilla.....	111
Az új paraszti társadalmak a globalizáció korában [Jan Douwe van der Ploeg: The New Peasantries. Struggles for autonomy and sustainability in an era of empire and globalization. Earthscan London 2009 ISBN 978 1 84407 882 0] Kulcsár László.....	115
Table Of Contents/Abstracts.....	119

Az új paraszti társadalmak a globalizáció korában

[Jan Douwe van der Ploeg: The New Peasantries. Struggles for autonomy and sustainability in an era of empire and globalization. Earthscan London 2009 ISBN 978 1 84407 882 0]

Kulcsár László

Nyugat-magyarországi Egyetem, Sopron

A mezőgazdaság és társadalmi bázisa, a parasztság tapasztalta meg talán a legerőteljesebb átalakulást az elmúlt évszázadban. Nemcsak a termelési technika, a tulajdonviszonyok, vagy a termelő szervezetek, hanem az értékrend és az életmód is gyökeresen átalakult. Ez az átalakulás mindazonáltal igen sajátos eredményekre vezetett. A világ különböző vidékein eltérő gazdálkodási viszonyok és emberek, közösségek mutatják meg sajátosságaikat, régi – új arcukat. Ezek a sajátosságok nem függetlenek az adott helytől és kultúrától, de a történelmi változásoktól sem.

Különböző paraszti társadalmakat találunk a vidéki területeken az egyes földrészekben, s hajlamosak vagyunk arra, hogy európai, ázsiai, vagy észak-amerikai gazdálkodási és társadalom szervezési modellről beszéljünk elfelejtkezve arról, hogy az említett földrészek önmagukban is igen eltérő gazdasági és társadalmi viszonyokat rejtjenek. Afrika esetében pedig már nem is teszünk ilyen általános megállapításokat. A globalizáció korában azt látjuk, hogy a vidéki társadalom és gazdaság igen eltérő válaszokat ad a kihívásokra, amelyek egy része valóban összefügg a globalizációnak nevezett jelenséggel, más része pedig nem. Látható tehát, hogy a helyzet meglehetősen diffúz. Különböző mezőgazdasági rendszerek élnek egymás mellett, egyazon kulturális és nyelvi közegben. Kelet Európában, különösen Magyarországon megszokott helyzet ez, hiszen már Erdei Ferenc is rámutatott e kettősségre korai írásaiban.

Ez a sokféleség különösen érdekessé és aktuálissá teszi Jan Douwe van der Ploeg könyvét. A wageningeni egyetem vidékfejlesztési professzora elismert szakértője a témának. Több könyve tanúskodik arról, hogy a vidékfejlesztést és a vidéki társadalmat személyes tapasztalatai alapján is jól ismeri.³³ Otthonosan mozog Európa különböző tájain – Olaszország az egyik kedvence – de ismerik munkásságát Peruban éppúgy, mint Angliában, vagy Kínában. Sajnálhatjuk, hogy Magyarországon nincs a listán és néhány baráti kapcsolat kivételével nem kötődik hozzánk.

33 Jan Douwe van der Ploeg & Ann Long (eds): Born from Within. Van Gorcum, Assen 1994; Jan Douwe van der Ploeg & Gerrit van Dijk (eds): Beyond Modernization. Van Gorcum, Assen. 1995; Jan Douwe van der Ploeg: The virtual Farmer. Royal Van Gorcum Assen 2003; Jan Douwe van der Ploeg & Terry Marsden (eds): Unfolding Webs. Van Gorcum 2008. (ism. Gazdaság és Társadalom 2010.1.

A könyv bevezetőjében a szerző hatásosan érvel amellett, hogy megdőlt a modernizáció evolucionista elméletének egyik alaptétele, amely a parasztság eltűnését vizionálta. Ezzel ellentétben azt látjuk, hogy a parasztság az egész világon tapasztalható realitás és még az Európai Unióban is jelentős társadalmi réteg, nevezzék a hivatalos statisztikák bármilyen néven. A (helyi és központi) gazdasági és politikai hatalom általában törekszik arra, hogy a paraszti társadalmat és gazdaságot marginális helyzetbe szorítsa, elzárja a gazdasági erőforrásoktól és megakadályozza autonóm törekvéseit.

A modernizáció folyamata Ploeg szerint beleütközött a saját maga által teremtett korlátokba nemcsak materiális, hanem intellektuális értelemben is. A könyv egyfajta poszt-modern kísérlet a parasztság újraértelmezésére, bár a szerző tisztában van ennek nehézségeivel, ami a poszt-modern fogalmának sokrétű értelmezéséből fakad.

A könyv az új paraszttársadalmak sokféleségét két kiemelt dimenzió mentén rendezzi. Egyik az autonómia, amely régi vágya a paraszti közösségeknek. A valaha megvolt kincs elvesztése (ha volt egyáltalán) és a visszaszerzés körüli erőfeszítések több példa tanulságát kínálják a világban Kelet-Európától Dél Amerikáig. A másik dimenzió a fenntarthatóság, amely fogalom sajnálatos módon veszített erejéből, megkopott a gyakorta illetéktelen használat eredményeképpen. Ez a két dimenzió által képviselt paraszti magatartások és közösségi intézmények váltakozó sikerrel állnak ellent a helyi és központi hatalomnak, s próbálnak válaszokat adni a globalizáció kívülről érkező kihívásaira. A nehézséget többek között az is okozza, hogy a hatalom és a globalizáció sokszor egymást erősítve jelennek meg a színtéren ősi ellenségükkel, az autonómiával harcolva.

A szerző három alapvető és egymással sok esetben ütköző folyamatot, tendenciát tart jellemzőnek a világ mezőgazdaságára. Az egyik az industrializáció, a másik az újra/visszaparaszttosodás (repeasantization), a harmadik pedig a mezőgazdaság háttérbe szorítása, foglalkoztatási jelentőségének csökkenése (deactivation). Ez a három tendencia eltérő jelentőséggel bír a világ különböző régióiban, s kombinációjuk vizsgálatával megérthető az adott mezőgazdasági rendszer alakulásának sajátosságai.

A gazdálkodásnak Ploeg szintén három alapvető típusát különbözteti meg: a kapitalista gazdálkodás, alatt ő a nagy termelő konszernnek, globális vállalatok tevékenységét érti, amelyek meghatározók a piac alakulása szempontjából (ezt a típust birodalmi típusnak – „Empire” - nevezi; a vállalkozói gazdálkodást, amely alatt a piachoz kötődő, attól erősen függő típust érti (a mi szóhasználatuk szerint leginkább a kis és középvállalkozásoknak felel meg), valamint a paraszti gazdálkodást, amely fenntartható módon használja a természeti erőforrásokat, erős multifunkcionalitással rendelkezik, a családi munkaerőre épít. Beágyazódott a falusi közösségbe, a közösség reciprocitást biztosító viszonyaiba. Van kapcsolata a piaccal, de ez a kapcsolat a farm és a család fenntartását szolgálja.

Az iparszerű mezőgazdaság növekedésének motorja a „Birodalom” típusú mezőgazdaság, bár egyes elemei a vállalkozói típusban is megtalálhatók. Jellemzője a termelés és fogyasztás teljes elkülönülése térben és időben egyaránt. Ami pedig talán a ennél is fontosabb, a lokális ökoszisztémák teljes figyelmen kívül hagyása. A „globális csirke” és a „globális tehén” gyakorlatilag bárhol előállítható. További jelentős veszélye a „Birodalmi mezőgazdaságnak” az, hogy az élelmiszertermelés és ezen keresztül a fogyasztás is a „birodalmi” kontroll alá kerül, melynek kiszámíthatatlan következményei lehetnek. Ez a típusú mezőgazdaság fő mozgatója a profit és nem érzékeny a környezeti változásokra, vagy az új technikák (pl. génmanipulált élelmiszerek) okozta esetleges veszélyekre. Az iparszerű mezőgazdaság képviselői előszeretettel hangsúlyozzák, hogy a mezőgazdaság fejlődésének nincs más alternatívája, legfeljebb a még teljesebb és erőteljesebb iparosítás.

Az újra/visszaparasztosodás folyamatában döntő szerepet játszik a „Birodalom” kényszerítő nyomása, amelyet a helyi élelmiszertermelő rendszerekre gyakorol. Ez a nyomásgyakorlás gyakorta közvetett és „láthatatlan,” melyben az államok is nem ritkán partnerei a „Birodalomnak” az agrár és vidékpolitikai eszközrendszerén keresztül. A nyomásgyakorlás a marginalizáció felé tolja a kistermelőket és új függőségi viszonyokat próbál teremteni. Az újra/visszaparasztosodás Ploeg szerint lényegében nem más, mint harc a gazdasági és közösségi autonómiáért a kirekesztettség és a függőség viszonyai között. Ne felejtjük el, hogy a könyv a világ mezőgazdasági rendszereit elemzi, nem csak egy országra nézve tekinti át a változásokat. Mielőtt megnyugodnánk, hogy ezek a megállapítások ránk nem vonatkoznak, a szerző megjegyzi: „szeretném világossá tenni, hogy az újra/visszaparasztosodás ugyanolyan mértékben megtörténik Európában, mint a fejlődő világban” (7).

A mezőgazdaság háttérbe szorulása (deaktivizáció) lényegében az erőforrások kivonulását jelenti az ágazatból. Elsősorban az anyagi eszközökről (pénztöke) és a humán erőforrásról beszélhetünk, amelyek elhagyják az agrárszektort és a pénzügyi, valamint más gazdasági szektorokat gyarapítanak. A deaktivizáció jelensége legjobban a földbirtokviszonyok változásában és a szektorban foglalkoztatottak alakulásában mérhető. A deaktivizáció sajátos formákat ölt Kelet- Európában, de ezekről sajnos a szerző sokkal többet nem szól.

Külön fejezetet szentel a szerző az Európai Unióban végbemenő folyamatoknak. Vizsgálja az újraparasztosodás, az iparosodás és a deaktivizáció jelenségét megállapítva, hogy ezek a folyamatok egyszerre vannak jelen az Unióban, de régióként eltérő kombinációban és a keleti bővítés után meglehetősen nagy fázis eltolódásokkal. Ploeg bírálja az EU adminisztrációt mondván, hogy elsősorban Cork után (1996) semmibe veszi a szubszidiaritás sokat hangoztatott elvét. Brüsszel „megáll parancsolt a szubszidiaritásnak” – mondja mivel a vidékfejlesztési politika a tagállamok feje felett dől el. Ilyen helyzetben fennáll annak veszélye, hogy a

nagyobb érdekérvényesítési képességgel rendelkező „Birodalom” sikeresebb lobbitevékenységet folytat.

Jan Douwe van der Ploeg az EU 2014-2020 közötti tervezési periódusban a közös agrárpolitika eltűnését valószínűsíti. Az agrárkérdések feloldódnak majd az energia politikában, az élelmiszerpolitikában, a regionális politikában, a kohézió politikában és a biodiverzitás védelmét szolgáló intézkedésekben. Az Unió további bővítése következtében a foglalkoztatási és szociális problémák erősödése miatt a visszaparaszttosodás elterjedését is elképzelhetőnek tartja. A „Birodalom” kénytelen visszafogni magát, mert foglalkoztatási alternatívát nem tud kínálni.

Figyelemreméltó és élvezetes stílusban megírt, több mint 350 oldalas könyvet olvashat a téma iránt érdeklődő szakember, politikus, a világ egyik vezető vidékfejlesztési szakértőjétől. Ismételten csak sajnálni tudjuk, hogy Kelet Európa, s benne Magyarország nem került részletesen górcső alá.

Egy közös ismerős említette, hogy Jan Douwe nem akar több könyvet írni a témáról. Nagyon remélem, hogy még meggondolja magát.